

přínosu textu by se to nijak negativně neprojevilo. Výjimkou v tomto ohledu je určitě zařazení obecní samosprávy České republiky na základě získaných dat do typologií, které vypovídají o míře důležitosti exekutivních orgánů obcí v porovnání s pravomocemi zastupitelstev. Spory o důležitosti funkce starosty obce, popř. rady obce, jsou tak díky statistickým údajům v podstatě „vyřešeny“. Česká republika v komparativní perspektivě sice patří mezi státy s obecně menší důležitostí exekutivních orgánů obecních samospráv, ale samotní zastupitelé propůjčují členům obecních rad a speciálně starostům vysoký reálný vliv v rozhodovacích procesech.

Jen krátká kapitola (s. 108–121) je věnována krajské samosprávě a slouží hlavně k rozvinutí některých myšlenek, např. vyvozených závěrů ze statistických dat svědčících o zamýšleném kariérním posunu obecních zastupitelů, o nižším zastoupení žen ve „vyšších patrech“ politiky aj. Také zastupitelstva městských částí ve členěných statutárních městech jsou v knize řešena jen v jedné, rozsahem malé kapitole (s. 139–153). Vzhledem k velmi nízké celkové návratnosti dotazníků u zastupitelstev městských částí je logické, že autoři jsou při vyhodnocování získaných dat mnohem opatrnější. Závěry vyvozené z analýzy těchto dat jsou tak jen velmi obecné a předvídatelné.

Jak tomu u kvantitativních výzkumů bývá, závěr knihy nepřináší nic víc než krátké výstižné zopakování poznatků získaných z provedené statistické analýzy a obhajobu smysluplnosti výzkumu. Sice i někteří samotní respondenti, jak autoři uvádějí, o účelnosti výzkumu pochybovali, nicméně z odborného hlediska výzkum provedený autory smysl určitě měl. Sebraná data jistě mohou být využita i pro řadu dalších výzkumných projektů. Hlavně pro kvalitativní a případně normativní výzkum mohou být data, která kniha přináší, důležitým výchozím bodem a zdrojem. Samotná provedená kvantitativní analýza nepů-

sobí samoúčelně, zjištěná fakta jsou zajímavá a výsledky výzkumu jsou uváděny i v širších souvislostech a jsou vzájemně provázané. Nicméně o více než deskriptivní závěry se autoři nepokouší. To je minimálně u malých obcí možná trochu škoda, prostor pro odvážnější nastínění možných kauzalit či budoucích trendů tu jistě existoval.

Knihu lze doporučit komparativním politologům a politickým sociologům zajímajícím se o problematiku komunální politiky. Nemohu ovšem knihu doporučit širší veřejnosti, neboť použité způsoby interpretace údajů a jejich tabulková či grafická zobrazení jsou pro laika asi příliš komplikované. Dovoluji si pochybovat i o tvrzení autorů, že by kniha mohla zaujmout samotné zastupitele, tedy zkoumané subjekty (s. 21). Bez evaluačního rozměru totiž nenabízí žádný *policy* relevantní, doporučující či kritický závěr, který by patrně uspokojil subjekty zajímající se o výsledky výzkumu, jejichž zájmem se autoři v knize opakovaně snaží svůj výzkum více legitimizovat.

Jan Ptáčník

**Jarosław Kilias: *Jak socjologowie opowiadali o socjologii. Dwa studia.***

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, 265 s.

Zatímco v českých poměrech musí historické sociologie neustále obhajovat význam své práce pro obor, respektive vůbec její „sociologičnost“ (třebaže se situace v posledních letech lepší), v Polsku, stejně jako kdekoli jinde má podobné bádání dlouhou tradici a náležitý respekt. Pokud ne pro nic jiného, tak alespoň kvůli vědomí, že poznání domácích oborových kořenů a tradic a jejich nezpochybnitelného vlivu na pozdější bádání „za“ polské sociology nikdo jiný neudělá, nehledě na osvětlení a porozumění významu sociologie pro celé národní (akademické) společnosti. Polští kolegové

by situaci možná neviděli tak růžově, nicméně svědectvím o rozvoji bádání v dějinách polské sociologie je nedávno založený časopis *Roczniki Historii Socjologii* (vychází od roku 2011 v Toruni pod vedením Włodzimierza Winclawského), stejně jako soustavný zájem vůdčích badatelů o otázky překračující úzkou oblast dějin polské sociologie – včetně „komparativního“ studia dějin slovenské (W. Winclawski) či české sociologie (J. Kiliás). Nebude-li moci polským kolegům ve znalosti jejich akademické tradice nikdo konkurovat, může se snadno stát, že nás daleko předběhnou v poznání naší vlastní. Na tom není nic špatného. Tím spíš však musíme jejich dílům věnovat pozornost – a to hned ze tří důvodů.

Prvním je prosté poznání, jímž přispívají ke kumulaci vědění o oborové historii a jejím vlivu na současný stav a další směřování „národních“ sociologických tradic, které si přes sílící internacionalizaci uchovávají svá specifika (nezávisle na tom, zda a v čem je to pozitivní). O to významnější je tento fakt v kontextu toho, že širší povědomí o „menších“ sociologických tradicích chybí všude ve světě a spolupůsobí také na jejich marginalizaci v mezinárodním měřítku – popularizační *Dějiny sociologie*, do kterých Milan Petrušek přispěl přehledem polské a ruské sociologie, jsou ostatně v tomto ohledu i v českých poměrech zcela výjimečné (Miloslav Petrušek a kol.: *Dějiny sociologie*. Praha: Grada 2011). Druhým důvodem jsou dlouhodobé vzájemné vztahy mezi českou a polskou sociologií: v meziválečném období šlo přitom více o „abecední“ vliv (třebaže čeští sociologové inspirovali spíše méně významnou část svých polských kolegů), v šedesátých letech a částečně i později o vliv opačný (včetně zásadního významu překladů z polštiny, stejně jako polského zprostředkovávání soudobých západních autorů). Dnes jsou tyto vztahy (zejména z české strany) fakticky zpřeháňány. Jejich hlubší rozkrytí by však mohlo ukázat, jak důležité byly a jak zásadní vliv měly a implicitně možná dosud

mají na vývoj obou „národních“ sociologických škol, samozřejmě s ohledem na jejich vnitřní pluralitu. Konečně třetím, nejzásadnějším důvodem, proč polské historiky sociologie číst, je sama podstata jejich díla: poznání, že dějiny sociologie významnou měrou přispívají k oborové (sebe)reflexi. Prostřednictvím historické komparace a rozpoznání *path dependency* akademického výzkumu, stejně jako „sociologií sociologie“ lze výrazně přispět ke kvalitě a obsažnosti sociologického poznání společnosti – také si konec konců uvědomit jeho limity. V Polsku (i jinde) to dávno vědí. Bylo by snad dobře, kdyby toto poznání dospělo i do české sociologické obce – ne jen k několika více či méně „bláznivým“ osvětlovatelům dějin sociologického myšlení a/nebo fungování akademické obce a jejich institucí.

Kniha varšavského sociologa Jarosława Kiliase *Jak sociologové vypovídali o sociologii* přináší záslužné srovnání polské a české sociologie (především v období komunistické vlády), jde však ještě dál. První, zhruba třicetistránkovou část tvoří analýza polských učebnic sociologie zaměřená na uvedené období, mnohem rozsáhlejší (více než dvousetstránkovou) druhou část pak rozbor českých a polských prezentací dějin sociologického myšlení v průběhu celého 20. století (s akcentem na éru od šedesátých let dále). Mohlo by se přitom zdát, že (nehledě k mezinárodnímu srovnání) úzké téma z díla nečiní víc než vnitrooborovou záležitost, jeho záběr je však širší. Prostřednictvím rozboru dějin sociologie Kiliás ukazuje zásadní dobovou i místní podmíněnost jakéhokoli uvažování o společnosti a přenesení jakékoli sociální vědy, dostává se ke vztahu centra a periferií moderního akademického provozu a v neposlední řadě ukazuje, jak daleko mají dějiny sociologického myšlení ke „skutečné“ historii oboru. V podobě, v jaké se ustavily po druhé světové válce (s jistým zpožděním rovněž v Československu a Polsku), představují teoreticky podmíněnou tvorbu kánonu klasiků, tedy

vylučování, dekontextualizaci, případně i rekontextualizaci souboru „klasických“ textů, který má daleko k (měnícím se) dobovým pojetím sociologického bádání.

Rozbor učebnic, které zdánlivě nepřinášejí nic nového a jen shrnují dosavadní poznání, je už delší čas v centru zájmu historiků (u nás třeba Zdeňka Beneše nebo Petra Čorneje), kteří si uvědomili, jak dalece učebnice ovlivňují obecné povědomí o dějinách. Je přitom smutně příznačné, že sociology dlouho nic podobného nenapadlo, a to ani v případě jejich vlastní disciplíny – jednu z mála výjimek tvoří Petruskova samizdatová charakteristika českých učebnic sociologie [pseud. Jan Polehňa]. „Z čeho studují adeпти sociologické vědy?“ *Sociologický obzor*, 1988, 2 (3): 54–59). Kiliassova analýza polských učebnic ze šedesátých let, Zygmunta Baumana, Jana Szczepańskiego a Jerzyho J. Wiatra, které několik dekád formovaly polské akademické prostředí, je (pro nás) o to významnější, protože byly široce recipovány a leckdy také přeloženy v Československu, kde ve druhé polovině šedesátých let představovaly bezmála jediné systematické uvedení do disciplíny. Kiliass přitom ukazuje pluralitu tehdejší polské sociologické obce, v níž vedle marxistů Baumana a Wiatra mohl působit i žák Floriana Znanieckiego, Szczepański, stejně jako odstup od oficiální ideologie, která tvořila nanejvýš celkový rámec (Bauman) nebo sloužila jako výkladové schéma jen tam, kde reálně fungovala (Wiatr): „marxisté byli nemenšími obdivovateli západní sociologie než nemarxisté, rozdíly mezi nimi spočívaly spíše v generačních záležitostech“ (s. 39). Všichni se přitom přičinili o rychlý rozvoj skutečně nové polské sociologie, a to i svými učebnicemi, které byly svým provedením a vzhledem vsutku odporné, a přesto zaznamenaly mimořádný ohlas, dokonce i mimo sociologickou obec a mimo Polsko.

Třebaže české učebnice sociologie, (snad s výjimkou několika novějších děl M. Petruska) měly v kterékoli době mnohem menší vliv, nepochybně by si zaslou-

žily podobně důkladné zpracování. Jeho tvůrci by přitom měli zohlednit další dvě důležitá Kiliassova zjištění. Za prvé to, jak malou pozornost polští autoři šedesátých let věnovali dobovým (západním) marxistům (s. 35), zatímco v Československu tomu zřejmě bylo naopak (srov. nedávno vydanou habilitaci Jiřiny Šiklové – Jiřina Šiklová. *Stoupenci proměn*. Praha: Kalich 2012). A za druhé charakter „traktátů“, který si polské učebnice sociologie podržely i v době, kdy se ve světovém měřítku uplatňovala spíše encyklopedická shrnutí, ačkoli tyto „traktáty“ nebyly opřeny o žádný jednoznačný výkladový systém (s. 28–29, 36); v tomto případě zřejmě byla česká praxe obdobná. Tyto shody a rozdíly možná vysvětlují, proč polská sociologie nadále vzkvétala a vnitřně bohatla, zatímco česká se v éře tzv. normalizace dočkala nového úpadku (samozřejmě působením dalších faktorů, především zcela rozdílnými vnějšími politickými vlivy).

Jestliže první část Kiliassovy knihy ke komparaci pouze vybízí, druhá je na ní přímo založena. Autor se pustil do srovnávací analýzy polských a českých výkladů dějin sociologie v meziválečném období (Alexander Hertz vs. Emanuel Chalupný), v etapě marxistické vlády (Jan Szczepański a Jerzy Szacki vs. Antonín Vaněk) i později (překlady a díla vydaná po pádu komunistických režimů, především Jan Keller). Významné je, že jednotlivá díla důkladně představil v kontextu jejich vzniku a autorského zakotvení, načrtl jejich celkovou koncepci i obsahovou strukturu a v neposlední řadě i dobové diskuse po jejich vydání, stejně jako to, že ve třech rozsáhlých intermezzech („*nieco o kontekstach*“) přehledně nastínil měnící se světové trendy v psaní dějin sociologického myšlení. Teprve pak se pustil do jejich vzájemné konfrontace a kritické analýzy. Z té vyplývá sice nevyřčená, avšak dost zřejmá koncepční zaostalost (nebo „opožděná závislost“) polských a českých dějin sociologie za aktuálními světovými trendy, stejně jako jejich ahisto-

ričnost: všichni analyzovaní autoři se zaměřili jen na dějiny idejí, nikoli disciplíny jako celku, a současně stále víc směřovali k redukci sociologického „kánonu“. „Porovnání všech polských i českých děl vede k dojmu téměř jednosměrného, třebaže nikoli lineárního vývoje – nebo snad dokonce regrese?“ (s. 178) Zatímco ve starších dílech se projevovala metanarace objektivistického pokroku vědy, novější staví na představě sociologie jako „(sebe-)reflexe procesů modernizace a moderní společnosti“ (s. 188), a to převážně kritické a negativní. Z „románu“ o rozvoji sociologie se namnoze stala její „ironizace“, což Kilias vetkl i do názvu celé studie.

Důkladná znalost materiálu a jeho umná prezentace činí tyto závěry nenapadnutelnými, přesto k nim lze mít dvojí výhradu či (spíše) doplnění. Jako jistý nedostatek se mi jeví, že se Kilias omezil pouze na hlavní autory, kteří se pokusili o souborná pojednání dějin sociologie, aniž bychom je současně mohli považovat za reprezentativní pro příslušná prostředí a dějinné epochy. A. Hertz byl v polské meziválečné sociologii jednoznačně okrajovým autorem, což připomněl i Kilias, a o E. Chalupném se při jiné příležitosti právem vyjádřil, že byl „velkým amatérem mezi malými profesionály“. Tehdejší čeští profesionálové, vůdčí představitelé brněnské a pražské sociologické školy, sice obdobné dílo nevytvořili, k alespoň stručným přehledům se však odhodlali už uváděči sociologie do českého prostředí na konci 19. století (L. Jarošímek, O. Jozífek, T. G. Masaryk, J. Trakal) a později alespoň Machotka s Ullrichem (Otakar Machotka, Zdeněk Ullrich. *Sociologie v moderním životě*. Praha: Orbis 1928; srov. také Ullrichovy dodatky k Sorokinovi). Stranou by neměl zůstat ani Králův grandiózní – třebaže předem marný – pokus o konceptualizaci „herbartovské sociologie“ (Josef Král. *Herbartovská sociologie*. Praha: ČAVU 1921) nebo Uhlířův výklad celé sociologie jako svého druhu antipace durkheimismu (Antonín Uhlíř. *Socio-*

*logická idea*. Praha: O. Janáček 1932). Rovněž v éře československé „normalizace“ vzniklo na margu tehdejší oficiální akademie několik neopominutelných děl užšího zaměření (v případě světové sociologie např. Dilbar Alijevová. *Súčasná americká sociológia*. Bratislava: Pravda 1985; Jan Sedláček. *Východiska durkheimovy sociologie*. Praha: Univerzita Karlova 1985; Eduard Urbánek. *Kritika fenomenologické sociologie*. Praha: Univerzita Karlova 1989), nehledě k zárodkům později vydaných systematických výkladů J. Kellera a M. Petruska (Kellerovy *Dějiny klasické sociologie* ovšem Kilias rozebírá). Nemám přitom nejmenší obavu, že by autor tato díla neznal (vynikající znalost české sociologie na mnoha místech dokazuje i tím, že cituje a pregnantně využívá i nejnovější studie), jen si omezením výzkumného pole poněkud usnadnil práci. Přijmeme-li jeho argumentaci tak, jak je, má na to plné právo, jen mám za to, že je to trochu škoda – začlenění autorů (svým zaměřením) „menších děl“ by patrně vytvořilo celkově plastičtější obraz české a polské sociologické konceptualizace dějin vlastního oboru.

Druhou námitkou je, že Kilias přistoupil na perspektivu analyzovaných děl, totiž pojetí dějin sociologie jako dějin (vybraných) idejí. Jak už bylo řečeno, tohoto omezení si byl plně vědom, tím spíš však mohl věnovat větší pozornost institucionální stránce historie, vývoji sociologie jako oboru. V daném případě by to znamenalo zkoumání měnící se výuky oborových dějin (alespoň v českém případě mnohdy daleko přesahující knižní publikace), stejně jako překladů „klasiků“ a jejich praktického ne/uplatňování v aktuálním sociologickém bádání, ale rovněž interakcí s příbuznými obory od filosofie a historie až po demografii a další. Také tyto a další aspekty by patrně vedly k různorodějšímu obrazu polské a české historie sociologie. Jejich absenci autorovi ovšem těžko vyčítat – znamenaly by provedení daleko rozsáhlejšího výzkumu, na jehož analýzu a prezentaci bychom zjevně

museli čekat léta. V tomto smyslu lze jen doufat, že se Kiliasova práce stane odrazovým můstkem pro další bádání, jež bude přinášet neméně podnětné závěry. Jedním z nich je ostatně i to, že za periferní (semi-periferní) postavení české a polské sociologie ve světovém měřítku si v leččems můžeme vlastně sami – mimo jiné tím, jak traktujeme dějiny sociologického myšlení v du-

chu západních autorit, aniž bychom brali ohled na často velice podnětné domácí zdroje (s. 229n). Mimochodem, také jste si všimli, že třeba ruští kolegové tímto „*Minderwertigkeitskomplexem*“ rozhodně netrpí, ačkoli dělat sociologii v Rusku (Sovětském svazu) byla jen málokdy „procházka růžovým sadem“?!

Zdeněk R. Nešpor